

Корольчук Віктор Володимирович,
старший науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ

Останнім часом в суспільних взаємовідносинах, зокрема в мережі Інтернет, простежується тенденція до розпалювання національної та расової ворожнечі, поширюються заклики до здійснення протиправних дій щодо окремих груп населення із різними релігійними переконаннями та інш.

Тема дискримінації, особливо протидії дискримінації дуже довгий час залишалася поза фокусом уваги та визнання державних органів України: не було окремого профільного законодавства, не велося статистики, не було визначено відповідальний державний орган – вважалося, що проблеми не існує взагалі. Державні доповіді із виконання зобов'язань щодо прав людини, які Україна методично роками направляла до різних інституцій (ООН, Рада Європи, ОБСЄ), містили посилання на статтю 24 Конституції щодо подолання проблеми дискримінації всіх вразливих груп.

Ухвалення всеохоплюючого антидискримінаційного законодавства, рекомендовано моніторинговими органами ООН та Ради Європи для забезпечення ефективного захисту від дискримінації в Україні.

Рівноправність громадян залежно від їх расової національної належності, релігійних переконань, права і свободи людини та гарантії їх реалізації визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення всіх цих ознак є головним обов'язком держави, яке знайшло своє відображення як в міжнародних нормативно-правових документах ООН та Ради Європи, ратифікованих Україною так і в українському законодавстві, а саме: Конституції України, Законів України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та інш.

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»,

загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України всі особи незалежно від їх певних ознак мають рівні права і свободи, рівні можливості для їх реалізації та є рівними перед законом.

Зокрема, в ст. 24 Конституції України говорить: «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Відповідно до статті 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії) Кримінального кодексу України, за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової або релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, передбачено покарання від штрафу до п'яти років позбавлення волі.

Тому законодавець чітко визначає рівність прав і свобод людини незалежно від будь-яких ознак. Разом з тим кожний громадянин України має право вимагати від інших громадян, у тому числі іноземних, виконувати і поважати закони України, однак це має відбуватися у правовому полі.

Основна проблема відсутності чіткого законодавчого регулювання та неможливості прямого застосування статті 24 Конституції довгі роки зводилася до відсутності законодавчого визначення, що таке дискримінація, її форм та встановлення відповідальності за дискримінаційні дії.

Міжнародне співтовариство визнає, що найдієвіше і найефективніше права і свободи людини може захистити правоохоронна система, за умови надання їй реальних гарантій, гласності, відкритості, та дотримання «букви» закону.

Правоохоронна система так визначає основні напрямки своєї роботи:

- 1) відповідність національної нормативно-правової бази та судової практики з питань рівності та недискримінації міжнародним та європейським стандартам;

2) ефективність системи моніторингу дотримання правових стандартів рівності та недискримінації у діяльності державних органів та осіб приватного права;

3) ефективність реагування на окремі або системні прояви дискримінації та забезпечення поновлення прав;

4) ефективність системи просування принципів рівності та недискримінації шляхом інформування та підвищення рівня обізнаності з цього питання;

5) функціонування стратегічних національних і міжнародних коаліцій для просування принципів рівності та недискримінації.

Загалом стратегію можна оцінити як необхідний та важливий крок правоохоронної системи у виконанні нарешті своєї ролі як національної інституції із забезпечення рівності.

Україні бракує системного підходу до протидії дискримінації. Якщо громадянське суспільство протягом останніх років намагається побудувати партнерські взаємини як всередині (створення Коаліції з протидії дискримінації, активна участь в адвокаційних заходах, навчання активістів та представників вразливих груп, створення та розвиток Фонду стратегічних справ, пошук можливостей для співпраці із державними органами), то державним органам взагалі бракує розуміння своєї ролі в цьому процесі та відповідальності за незахищеність громадян від дискримінації. Єдина інституція яка демонструє бодай зацікавленість та деяку відкритість в співпраці із громадянським суспільством, це офіс Уповноваженого ВР з прав людини. Так, в рамках консультативної ради при департаменті із питань прав дитини, гендеру та недискримінації проводилося кілька обговорень напрямків роботи офісу, коментарів до законопроекту № 2342 та рекомендацій громадських організацій до стратегії Уповноваженого з протидії дискримінації на 2014–2017 роки. Міністерства, органи місцевого врядування загалом або не демонструють бажання співпрацювати, або ж відповідають стандартними фразами на кшталт «в державі не має проблеми дискримінації, а є лише її поодинокі випадки».

Отже для того щоб покращити стан справ у зазначеній сфері необхідно:

1. Реформувати відповідне законодавство з метою припинення всіх видів дискримінації, а саме, за обов'язковою участю експертів та представників громадянського суспільства:

а. Розробити комплексні поправки до анти-дискримінаційного законодавства, яке міститиме чітке визначення дискримінації, її тлумачення та стандарти ідентифікації;

б. Включити до законодавства вичерпний перелік «захищених характеристик», в тому числі сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність як такі, що потребують безумовного захисту;

в. Забезпечити загальні стандарти та принципи доведення наявності дискримінації;

г. Переглянути кримінальне, цивільне та адміністративне законодавства щодо наявності в них механізмів обов'язкового фінансового та морального відшкодування збитків, завданих жертві.

2. Законодавство має гарантувати виконання обов'язків держави щодо вчинення позитивних кроків у запобіганні дискримінації, відшкодуванні збитків, завданих через дискримінацію, а також накладати відповідні санкції за порушення антидискримінаційних норм. Такі санкції мають передбачати компенсацію жертвам дискримінації.

3. Вдосконалити інституціональну структуру, необхідну для ефективного запровадження антидискримінаційного законодавства та політики; до функцій якої обов'язково належатиме:

а. Впровадження державної політики;

б. Моніторинг та звітування перед громадськістю;

в. Координація діяльності інших учасників процесу;

г. Участь в розслідуванні;

д. Допомога жертвам та відшкодування збитків.

4. Держава мусить забезпечити доступ до судів всім жертвам дискримінації, в тому числі, до правової допомоги, наприклад, шляхом зобов'язання відповідної установи надавати консультації з цих питань, надання громадським організаціям права пропонувати таку допомогу або представляти громадян, чи групи в державних органах та в судах.

5. Проводити навчання з прав людини для працівників міліції, прокурорів, прикордонників та суддів, а також створити ефективну процедуру повідомлень щодо випадків порушення рівноправності та дискримінації працівниками міліції по відношенню до ромів, представників інших етнічних груп та ЛГБТ; забезпечувати ефективне розслідування таких скарг та притягнення винних до відповідальності.

6. Вжити заходів щодо припинення та розпалювання ненависті (використання мови ворожнечі та проголошення завідомо неправдивої інформації), зокрема, у висловлюваннях посадових осіб та політиків в контексті розвитку законодавства, забезпечення прав людини та виконання євроінтеграційних зобов'язань України.